

ЮРІЙ ГОРЛІС-ГОРСЬКИЙ

**ТЮРЕМНІ
ПОЕЗІЇ**

Л Ъ В І В **1937 Р.**
ВИДАВНИЦТВО Ю. Л І С О В С Ь К О Г О

Графічні заведення „VICTORIA” Львів, 3-го Мая 5.

Шановні Читачки і Читачі! Не знаю, як Вам, але мені на правду, досить ніяково, що я оце виступаю перед Вами не з чим іншим – лише із збіркою... поезій. Досі я дав Вам сім книжок і книжечок, але... то була проза – річ потрібна і по-важна.

На мою думку, люди пишуть вірші тоді, як не мають що робити. То лише моя особиста думка і Читачі та Читачки, що є, або думають, що є поетами – не мусять зараз ображуватися Незбагнені шляхи Аллаха! Мені доводилося в своїйому житті бути багато дечим – поетом також...

Якось у большевицькій вязниці -- перечитував я різні старі видання і дуже мені сподобалася передмова до якоїсь книжки, здається, Шарля де-Костера. Автор пригадує в ній, що колись в Атенах жив якийсь філософ. Не сидів він без штанів у бочці і не шукав він удень з ліхтарем за людиною, але... бігав по вулицях і.. ловив собак. Як удалося йому піймати якогось поцтивного „Рябка“ – він вставляв йому кудись там бзинову рурочку і починав його надувати. Пес, звичайно, як пес – скавулів, ну а публіка в старій Греції –була такаж „цікавська“, як і тепер. Збирався кружок... Як „Рябко“ – чи як там греки називали – приймав нарешті форму боліона – мудрець поплескував його по здутому животі й урочисто звертався до юрби: – „Чи ви, панове, думаєте – що легка річ отак надуті пса?!“ Згадуючи це, автор книжки питається у передмові читачів: – „А щож ви собі, панове, думаєте – що то легка річ–написати книжку?!“ Мені, грішному, згадуючи їх обох – хочеться запитати: – чи Ви, панове, думаєте – що так легко стати поетом?

Маю, основане на життєвому досвіді, переконання, що чоловік, якому Провидіння не призначило ще в утробі матері — бути великим поетом — може стати ським-таким поетом лише в тюрмі. Я сидів у тюрмах вісім років і за цей час написав зо дві сотні „поезій“. Як чоловік щось робить — то набиває руку. Хто знає — як би посидів був ще хоч з вісім — чи не дорівнявби, як поет, Михайлові Рудницькому, або хоч—Михасьові Островерсі. Та—ба! Утік.. Тепер забув навіть більшість того, що написав, а щоби відтворити—треба було-би хіба всісти знову на кілька років до тюрми. У тюрмі, панове, усі стають поетами. Пишуть вірші на папері — як мають, а як не мають — то тріскою на стіні, або пальцем на вікні... Присвячують їх далекій волі, недосяжній коханій. Бо змагання до чогось недосяжного—то, саме, і є поезія...

Як панству відомо, був колись такий славний поет Петрарка. Закохався у красуні Ляурі, вона стала дружиною іншого, а він — усе своє життя — писав їй сонети... Якийсь мудрець, з-під прапору скептиків, писав: „Панове! Невже ви думаете, що як би Лаура була жінкою Петрарки — то він писав би їй усе життя поезії!“ Мені також здається, що як би Ляура вийшла була заміж за Петрарку—то на другий рік він писав би оди гетерам у шинку, а вона біла б йому на голові горшки.

Та пощо поринати аж у старовину!.. Знаю одного з найкращих сучасних поетів, що писав у тюрмі сонети і строфи, одержав навіть заних літературну нагороду... На волі він, що правда, добрий редактор, але... не чутно щось його поезій... І не дивно. Бо... сидить собі чоловік у тюрмі... Зірвавсь десь з клена чи каштана звичайний собі жовтенький дурненький листок і, миготячи під золотом заходячого сонця, перелетів попід ґрати вікна... Цього вистарчило, щоб написати сонет. Згадав чоловік, по вечірній перевірці, далеку кохану

дівчину і — готова поема. Та прийшла воля... Кохана Аівчина стала дружиною. Біжить поет через парк з думками — де роздобути грошей на викуп вексля, на нього сипляться сотні, тисячі залотистих кленових листків — та йому і не-сниться писати на їх честь сонети. Занедужає часом дру-жина... Біжить поет до Терлецького поліки — і гадки не має, щоб написати їй поему. Так, Панове... Щоденне життя — то тверда проза... Треба мати багато дару божого, цивільної відваги і досить грошей, щоббути сьогодні поетом, а принаймні укра-їнським. Я на волі почав писати прозою. Щоби вдарився був у поезію — то може помер би був з голоду, ще років із чо-тири тому.

Поезії, що ними оце Вас „обдаровую“—то, властиво, жадні поезії. То звичайне собі віршоплетення за ґратами. Деякі вірші писані не в тюрмі, лише в психіатричній лічниці, куди я попадав симулюючи приличне божевілля. Та то все-одно, В лічницях для божевільних — поетів ще більше ніж у тюрмах. Що-третій варіят — говорить римами.

Може-б я і не відважися видавати цих віршомазань збіркою, та додає мені відваги те, що мої книжки, в останній час, всі рецензенти і критики кон-солідарно бойкутують. Може й ця збілочка якось перешварцується і читачі так і не дові-даються — чи вона пса варта — чи й того не варта.

Певно, не один мій добрий знайомий, побачивши за виставою цю книжечку—вхопитися за щось, щоб не упасти від здивування: „Що?! Горський—і збірка поезій?!!“ Ну, а чому-б —ні?! Що-ж то я перший чи останній? Напише якийсь „Пе-трарка“ із Задерихвостів збірку поезій, носиться — носиться з нею по редакціях, плюне, продасть в осені бульбу і замість купити собі на зиму плащ — видає поезії „накладом автора“, ще й присвятить їх якійсь місцевій Ляурі... А я теж. .Продав

рештки „Холодного яру“, ну і, замість пустити гроші на щось пожиточне — ба-бах—збірку поезій!..

Отакечки—пошився я... в поети. Самому трохи дивно... Та... живемо тепер в атмосфері, яка дуже, і то таки дуже, нагадує мені атмосферу лічниць для божевільних. Як слухати що говорять, і читати нашу пресу,—то виходить, що принаймні що-другий політик, редактор чи видавець — то провокатор і конфідент, а вже щонайменш — ошуканець, злодій і квадративий ідіот від уродження... Зовсім приличні культурні люди гаратаються по писках на вулицях та у каварнях. Панове, які не далиби ради добрій череді овець — уявляють себе вождями і духовими пастухами сорокаміліонової нації. Пастирі душ — удають »здекуторів« Гешефтярі та „гуляй-львівці“ (не гуляйпільці) — вірять, що вони .. моралізатори суспільства. Чому-ж я, за духом часу, не можу, наприклад, уроїти собі, що я поет?!

Видаю цю збілочку вмисне на грубшому папері. В селі можна буде нею, наприклад, гладушки з молоком накривати.

Як би мав хто добру волю „зіхати“ мій „поетичний попис“ з гори на долину — то клянуса „консолідацією“, що не буду за те бити.

Автор.

Р. С. Як що Вам, Шановні Читачі, котрийсь вірш видасться дуже кострубатий — то прошу звернути увагу, чи Ви не вжили наголосу (акцент) замість „надніпрянського“—„наддністрянського“, або навпаки. Буває навіть, що поети (в лапках чи без—однаково) уживають наголосів непередбачених жадною граматиною. Бо... не йде гора до Магомета— то Магомет іде до гори. . Не йде рим до наголосу — то наголос мусить шкандибати до риму.

ЖУРАВЛІ

Відповідь на „грипс“ – Л. Н.

Про тугу пісню соромливу
залізні двері проспівали...
Іду на круг тюремний мріять.
Бо... мріять – я ще маю право.

Сміюсь на сонця поцілунки,
киваю радісно квіткам;
кажу їм – теж блідим, невільним –
що кращі тут вони – як «там».

Під кроком тихим і недбалим
скрегоче болізно каміння...
Покрила тиша мури сірі,
а в небі — пісня журавлина.

В застиглим синім небосхилі,
розтявши крилами емаль,

летить трьохкутником мінливим
ключ журавлів — в таємну даль.

З собою кличуть, у простори,
за море, в той чарівний край,
де Південь килими їм стеле,
серед зими — шепоче гай.

Все далі пісня їх журлива...
Зникають вже у ясній млі...
У хвилях десь прозоро-срібних —
розтанули... пропали... журавлі.

Так день за днем минають літа сірі...
В їх низці — барв нема ясних...
В важке минуле вже злетіли —
шість літ понурих і сумних...

Назад — вони вже не прилинуть.
Минулих літ — мені не жаль.
І не одну ще низку журавлину
з-за мурів проведу я вдаль...

Та прийде кінець змаганням...
Обійму вільним рідний край!..
Тоді, із радісним вітанням —
змарнілого прийми і приласкай.

Не нарікай на чорну долю...
Борця, кохана, — не жалій.
В минуле злинуть дні неволі,
як в даль таємну — журавлі.

1929 р-
Полтава — в'язниця

ГІЛКА БУЗКУ

Цю весну я зустрічав
з вікна без ґратів...
Невільний ще...
Та за вікном палати
не мур сумний стояв,
а сад широкий розлягався;
до празнику веселого весни
в зелені шати одягався, —
з трав розкинув килими...
Кущ маленький, молодий,
до вікна мого сягав
і я пильно слідкував —
за його р'озвитком що-ранку:
Бруньки... листки покрили галузки...
Аж ось і квітка — гілочка бузку!
Що-вечір свіжі пелюстки
лічив крізь фірточку вузку —
прощався з нею до світанку.
Сьогодні вранці до вікна
я став і серце заніміло:
квітку хтось зламав...
Лиш рана свіжая біліла...
Яка іронія!...

Він — вільний..

В нього безліч є квіток.

В лісах, у полі, або й свій садок...

Він може ними любуватись,
на них лежать — їх подихом впиватись,
— нівечить і рвать..

Або — садити, поливати,
радіти чистій їх красі —
її життя охороняти..

Мені-ж весна ця принесла
лише одну.. маленьку..

Недосягаємо — близенько
цвіт її мій зір ласкав,
голодний на красу натури,
і тую він забрав!

1929 р.

Полтава — псіхлічниця

НЕВІДОМІЙ

Сьогодні до нас завітала
ясноокая дівчина мила...
Поглядом щось запитала...
І спокій неволі розбила...

Погляду мова німа
співом чудовим здавалась;
хвилину побула... пішла...
Дивная туга зосталась...

Мрії палкі полонили усього, —
груди чавунно здавили...
Очі пестливі!.. Пощó-ви
у серці — гадюку збудили?..

Роками я жив без тепла і привіту,
став вже про них забувати...
Стіни в'язниці з заліза й граніту
— в ночі веснянії міг цілувати...

Вони лише знають про ті поривання —
щастя і волі як груди просили...
Як тижком камінним гасив я бажання...
Як ґрати залізні — чоло холодили...

Ласка... цілунок дівочій...
Розмова палка серед ночі...
Чужі і далекі мені видавались,
як ви — в мою душу вірвались...

Підняли в ній вихор бажань,
буйні хвилі пекучих змагань,
життя вільне-живе пригадали,
у мріях — в простори порвали...

1929 р.
Полтава
тюремна лікарня

ГЕЙ!

Медичці-практиканці Л.Н.—
присвячений цей хаотичний
плід тюремної ночі

Гей — хто відкликнётся
на буйную радість мою, —
на душі крик нечутний —
луною озветься?!

Я знову могутній!

Я знову веселий!

Чорную тугу свою
в очах її я втопив
і радість крізь мури —
у всесвіт несеться...

— — — — —
Татри понурі!

По вас я ходив

з карабіном, з жалобою в серці —
яку по коханій носив..

Не людям — а вам
свій я біль відкривав,
скали нечулі — просив і благав,
щоб здійняли з душі
чорну тугу.

Вітром привіт посилав до Дніпра...

До могилки над яром
де спала вона
сном непробудним...

Карпати величні! Дунайце шумливий!
На вас — розлучився я з смутком...
Мріяв, що буду щасливий...
Дунайце!... а ти... пам'ятаєш...
в дар хвилі бурхливій
я перстень кидав...
і дико тоді закричав...
Душі біль жахливий —
вернувся з прибутком...

В тобі рідний краю —
був я щасливим...
За тебе я шаблю виймав,
на лоні твоїм я пізнав
ласку святу соромливу
тієї — що вперше кохав...
і... над трупом її — не ридав,
а довго сидів скамянілий...
Ти радість і муко моя!...
Літа найкращі — віддав я тобі...
Щастя і горя зазнав в боротьбі...
В тобі полюбив

і утратив...
І тоді... по Карпатах —
до тебе порвалась душа.
Я прагнув вогню в ту годину,
щоб тугу свою ним спалити...
і ти був жахливо - сумний —
до болю мені дорогий.
Я мрії покинув...
Тобі послужити
хотів я ціною життя...
Була в тому радість —
було забуття.

Мури тюремні! ви свідки німії...
До вас я попав без надії...
Повільно зближалася
смерть з руки ката...
Як дівчина ніжна,
як добрая мати,
горнула до себе...
просила до хати...
Віч-на-віч ми стали...
стиснулись... обнялись...
у вовчому хваті —
роками змагались...
аж біля самого порога

піддалась старенька...
вступилась з дороги...

Минули літа і затихнули болі...
Всі пориви в душі заніміли...
Бажання одно лише: волі!...
Кволо й несміло бренило...
Аж — сонце засяло, душа заспівала,
загинула туга німа...
Погляд пестливий —
очі як зорі, —
як в казці

цілюща вода...
Прийшла несподівана — в душу вірвалась,
мов у темряву проміні дня...
Як сонце за мури ховалось
шепнула:
— Твоя...

Гей — чи-ж це не весело —
я щастя в неволі знайшов!
Я маю майбутнє —
я маю надію,
палку, променистую мрію,
я —
маю —
її.

Чи-ж це не весело? –
я тут віднайшов –
що згубив
на Дніпрі.
Гей – хто відкликнеться
на буйную радість мою, –
на душі крик нечутний –
луною озветься?!

1929 р. Палтава
тюремна лікарня

P. S.

То привид був серед пустинь неволі...
Від дотику життя – він зник...
Та не клянущою зрадливої я долі...
І тобі, що радісний той крик
взяла з душі холодної німої –
я вдячним зостанусь навек.

ПОЛИН

Оселя рідна... Степ безкрайній...
Я зорі в ньому зустрівач,
забігши ген — за межі дальні, —
там густий полин буяв.

І набігавшись до втоми,
падав ниць в гіркий килим;
під осінні перезвони —
шелестів сухий полин...

І я чув зловіщий шепіт
в отруйних подихах листків;
Віщий дід — Господар степу —
там зо мною мову вів...

Як, було, його покличу,
чолом вдарю перед ним,
життя заслону таємничу, —
підійма старий Полин:

»Будеш жить в часи бурхливі...
Будуть селища палать...
Кати й спасителі брехливі —
край наш будуть розпинать...

Серед тих, що стануть в лави,
не останній ти будеш...
Перемоги визнаєш славу...
Та не раз... і сам впадеш...

Грошей владу — визнаєш рано...
Ну і бідність будеш знать...
Під веселий регіт п'яний —
крадькома будеш зідхать...

Брехню знайдеш в коханні чистім, —
отруту мила в ласці дасть...
І в спільнім ділі променистім —
тебе вірний друг продасть...

Наборовшись до втоми,
знявши маски з таємниць,
під осінні перезвони —
отут, знову ляжеш ниць...

Я гонців своїх покличу,
волоссям гратися твоїм, —
життя казку таємничу —
тобі дальше оповім...«

Не бігти вже у даль... до мрії...
На рахівницях, між роками,

буйні дні, і дні німії —
життя відстукало кістками...

...На дворі — негода... осінь...
На душі — слизька гидота...
Вітер смуток в вікно зносить, —
за багнетами — ворота...

Ти цілуєш, вітре хмурий,
крила осені — сові, —
передай привіт понурий
старій знахарці — траві...
І скажи — вона вгадала...
Я ховзівся — аж... упав...
...Казку ґрати доказали,
що в степу полин почав...

1930 р.
Херсон
Вязниця у старій фортеці

II.

ПОЛТАВСЬКЕ ПОЛЕ

Хрести при дорозі, розлогєє поле,
церква й висока могила...
А остаронь, по-між топблів, –
лічниця хатки розложила...

На цьому широкому полі
зійшлися колись, в давнині,
могутні, ворожії волі –
в останній рішучій борні.

Тут з шведом Мазепа зєднався
для бою з московським царем,
у будучність краю вглядавсь
під років і дум тягарем.

Мрія велична у ньому зродилась,
життя все могутньо гнітила,
і тут, на цім полі, судилась
для неї – широка могила...

Далеко в минулім ті дні,
пам'ятник »слави«¹⁾ підвівся...

¹⁾ Пам'ятник поставлений царем Миколою II. у Полтаві в 200-річя полтавської перемоги.

На полі тому, між садів —
дім божевільних з'явився...

Царство сміху і плачу
нудьги й понурого спокою, —
в життєвій борні важкій —
до долу кинутих судьбою...

В крику їх — вчуваєш бій...
Покору тихую в молитві...
В важкій задумі мовчазній —
душа побореная в битві...

Мазепа так на чужині
— ночами довгими зідхав...
Життя бурхливе споминав...
України чорну долю...
Злих богів сліпую волю
і поле бою проклинав...

Воно — могила мріянь вільних,
що їх тут лицар-гетьман склав...
І чи не пам'ятником став —
йому той дім для божевільних?...

1929 р.

Полтава — псіхлічниця

СМЕРТЬ КАЛЬНИША*)

Чи ніч, чи день, і скільки вже минуло,
як в гробі тім замурували?...
Як військо царське Січ здобуло,
як руки вольнії – в кайдани закували?...

...Крізь мур лиш дзвін сумний,
та чернець понурий, мовчазний,
який щодня приносив їжу –
нагадував про світ дневний...
Нагадував старому отаману,
що там... десь... є життя...
Роз'ятрував у серці рану,
будив з важкого забуття.

Роки понуро проминули...
Сильніш все вабила земля...
Літа козацький стан зігнули, –
сили танули що-дня...

*) Кальнишевський – останній кошовий Запорізької Січі. Захоплений підступом – був, з наказу Катерини II, замуруваний в Соловецькому монастирі. Помер там столітнім старцем відмовившись від ласки дарованої наступником Катерини.

Понура келля... мла Півночі...
Не бачить їх на ложу смерти...
Майбутнє зорять його очі –
заслону з нього хочуть здерти.
Із тьми важкої виринають
давні часи... він на коні...
Козацтво вольнее... походи...
Україна вся горить в огні...

.
»Ех Богдане!... Гетьмане старий!...
Друже!... Вороже тяжкий!...
Тебе Україна величає,
і... гірко-гірко проклинає...
»Як рівний з рівним...«
Цареві вірив на квіток...
Щасливий, спиш ти сном могильним
і діл своїх – не бачиш ягідок...
Невже до віку буде так?!
О – ні!!! Не раз скидали ми ярмо!...
Козацький стяг – ще здійметься в степах,
ворожа кров – ще потече в Дніпро!
І вас, всесильнії тирані,
трон ваш деспотів-царів,
як помсти буйний час настане –
змете могутній бунт рабів!...
Від вас я ласки не бажаю...
У снігах цих вже й сконаю...

І не за себе — за Україну —
вас і рід ваш — проклинаю!
І бачу старчими очами...
Тих, що плачуть — чую сміх...
Народом вкрилися майдани...
кати заковані в кайдани
і на площах трупи їх —
вночі розтягуються псами...

Повітря в грудях не стає...
Час прийшов... вмирати мушу...
Молитись... може Бог прийме
у царстві своїм грішну душу...
Молитись буду, як колись
з козацтвом вірним у Покрові,
щоб вороги-брати зішлись,
щоб дав потугу нашій зброї...

Ох — темрява яка!..
Як важко налягла на груди...
Видно вже... прийшла...
Завтра вже мене не буде...«
...Аж — сонце блиснуло із тьми,
стеги зелені зашуміли,
москалі, орда, ляхи,
і до бою козаки

з кошовим своїм летіли —
і знову тьма...
»Краю мій!
Свій дух — тобі я відсилаю!...
І ним синів твоїх на бій,
важку борню — благословляю!«
1926 р.
Винниця — в'язниця

МИ ЙДЕМ!

„Я бачив дивний сон“ — Ів. Франко.

Памяти двох тисяч юнаків ;
дівчат із „Союзу Української
Молоді“ розстріляних в Укра-
їні без суду.

Не був то сон...
То яв була весела і кровава.
Ми, молоді, бадьорі і зухвалі —
йшли ломать ворожю скалу.
Багато нас було...
І так було нас мало!...
Кругом ворожії роїлися рої,
ворогів — все свіжіі ставали лави,
валилися і знов здіймались скали,
— та ми — все йшли.
І падали із нас сотні.
На місце їх — нові борці ставали,
слабіші духом — відпадали,
а ми ішли і голос рідної землі —
нечутно нам кричав:
Ви мусите вогнем своїх сердець
— спалити ці понурі скали!
Та... глиби каменю упали

і розчавили крила нам.
Одні, з розбитими серцями,
пішли на чужину, щоб там –
леліять в серці світлу мрію, –
другі піддалися на слово ворогам,
щоб потім згинуть в підвалах,
а трохи смілих і зухвалих –
пішли між трупи і каміння.
...Страшну ми бачили руйну...
Страх панував в усій землі...
Серця усі – були німі
і вогонь, що нас палив –
здавалося, вже згас і згинув...

.
Не був то сон.

Та яв була весела і понура.
Були ми у вязничних мурах –
вже стомлені, знесилені, зівялі...
Слухали, як стогне рідний край
і слова, важкі як смерть,
падали із наших уст:
Все пропало...
В снігах, по тюрмах, на чужині,
старих борців когорти гинуть...
На зміну нам – ніхто не йде...
Ворогами рідної країни

ростуть України юнаки
обдурені підступними врагами...
І гидкими, слизькими вужами
нам в душі влазили
розпука, холод, біль...

.
Роки минали...
Чорнішим все ставав туман...
В осінню ніч в тюремних мурах —
чуєм крик:
»Ми йдем вогнем своїх сердець
палить ворожю скалу!«
То крик був сотень юнаків,
що росли, як ми боролись...
Заграло серце в нас,
забули ми важку неволю,
за борців нових лиш долю —
тремтіли ми в тюремній млі...
І... проводили всіх на смерть...
Та вздовж і вшир по Україні
— лунав вже крик:
»Ми йдем! Ми палимо себе
— во імя мрії!«
Вернулися нам твердість і надія.
Вогонь наш не погас!
З борців, що згинули, сердець,

він разом з кровю впливав,
у юні душі плив промінням,
будив, палив їх, бунтував,
а з них — полине в покоління.

1930 р,
Київ
Лукіянівська в'язниця

ВЕСНА НА ВОЛІ

Юрба — південно-гомінка...
На обрії — Кавказу пляма...
Чому така мені чужа
ця вулиця — весною п'яна!?
Козачко!... У твоїх очах
снуються привиди омани...
Чекіст [іронія в устах...]
іде усміхнений за нами...
Тебе весна манить... бере в полон...
Ісму — ти бранка для забави...
Я згадую весну далеку... над Дніпром...
Весну розкішну і кроваву...
Про гомін горобців — розмову він завів.
Юнак, назустріч — глянув вогнеметно...
Цей — як і я... Цей снить про спів...
Про спів веселий — кулеметів...
...То не моя весна...
Моя весна прийде з громами.
З брязкотом шабель — під шелести
прапорів...
З ненавистю й любов'ю — до нестями...
З криком ранених і піснею таборів.

1931 р.

Катеринодар на Кубані